

УДК 342(477)+ 340.134+349.6
DOI: 10.32342/2709-6408-2023-1-6-5

Г.В. ПОТАПЧУК,
кандидат юридичних наук, докторантка
Інституту законодавства Верховної Ради України (м. Київ)
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7963-035X>

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИЗНАЧЕННЯ ОБ'ЄКТНО- ПРЕДМЕТНОГО СКЛАДУ ЕКОЛОГІЧНОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

У статті досліджуються теоретичні питання та проблематика визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму, як фактичного якісно нового явища міжнародно-правового життя і національної конституційно-правової реальності, системної та комплексної феноменології, що виступає результатом інтеграційного та синтетичного поєднання різних факторів-тенденцій національного конституційного та міжнародно-правового регулювання в умовах правової глобалізації. Такий підхід бачиться досить складною задачею в межах як сучасної теорії конституційного, так й сучасної теорії міжнародного права, що оперує низкою нових понять та дефініцій, що індикативно та ідентифікативно відображають новітні тенденції державного та міжнародного розвитку – «права людини в їх національному і міжнародному вимірюванні», «міжнародні правові стандарти прав і свобод людини», «глобальні правові тенденції-тренди державного і міжнародного розвитку», «м'яке право», «основоположні принципи міжнародного публічного права та розширення їх кількості», «дихотомія локального і глобального розвитку», на кінець, «конституціоналізація міжнародного права і інтернаціоналізація конституційного правопорядку держав». Зазначається, що це детерміновано, насамперед, могутніми горизонтально-вертикальними зв'язками управлінської природи, що виникають всередині держави та її соціуму, що функціонують в умовах глобального конституціоналізму, тобто, в умовах наявності загальних методологічних підходів, принципів і норм, управлінських парадигм, що визначають перспективи загального і подальшого розвитку основоположних суб'єктів загального міжнародного права, а також однакових функціонально-методологічних підходів до здійснення внутрішньодержавної та міжнародно-правової діяльності публічної влади відносно основоположних домінант розвитку державності – пріоритету прав людини перед правами держави, визнання прав людини як основоположних індикаторів демократичної діяльності держави та міжнародного співтовариства, принцип верховенства права як основоположна засада зв'язаності держави та її публічної влади правом тощо. Доведено, що вирішення питання про визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму характеризується низкою труднощів методологічної властивості. До них, насамперед, відноситься питання чіткого розуміння, тлумачення та ідентифікації саме категорій «об'єкт правового регулювання» і «предмет правового регулювання». Це також ускладнюється інноваційно-синтетичним характером екологічного конституціоналізму, який самостійно визначається міжнародно-правовими інституціями на основі відповідних ідентифікаційних ознак. Враховуючи системно-комплексний характер профільної феноменології, його об'єктом виступає сукупність суспільних відносин, що пов'язана з охороною і захистом довкілля, а також правами людини на довкілля, що має належний для її

життєдіяльності та безпечний стан. Предметом правового регулювання екологічного конституціоналізму виступають суспільні відносини, що напряду або опосередковано пов'язанні з довкіллям. Виходячи з того, що довкілля виступає основоположним природним простором життєдіяльності людини, то такі відносини можуть бути охарактеризованими як глобальні, але при обов'язковому їх локальному, локально-регіональному, регіональному, загальнодержавному, міждержавному, макрорегіональному, глобальному розумінні, вимірювані і реалізації.

Ключові слова: конституціоналізм, екологічний конституціоналізм, об'єктно-предметний склад екологічного конституціоналізму, конституційне право, міжнародне право, екологічне право, права людини, екологічні права людини, локальний вимір екологічного конституціоналізму, територіальна громада, місцеве самоврядування.

Постановка проблеми. Проблематика визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму (далі – ЕК), як фактичного якісно нового явища міжнародно-правового життя і національної конституційно-правової реальності, системної та комплексної феноменології, що виступає результатом інтеграційного та синтетичного поєднання різних факторів-тенденцій національного конституційного та міжнародно-правового регулювання в умовах правової глобалізації, – бачиться досить складною задачею в межах як сучасної теорії конституційного, так й сучасної теорії міжнародного права, що оперує низкою нових понять та дефініцій, що індикативно та ідентифікативно відображають новітні тенденції державного та міжнародного розвитку – «права людини в їх національному і міжнародному вимірюванні», «міжнародні правові стандарти прав і свобод людини», «глобальні правові тенденції-тренди державного і міжнародного розвитку», «м'яке право», «основоположні принципи міжнародного публічного права та розширення їх кількості», «дихотомія локального і глобального розвитку», на кінець, «конституціоналізація міжнародного права і інтернаціоналізація конституційного правопорядку держав».

Це детерміновано, насамперед, могутніми горизонтально-вертикальними зв'язками управлінської природи, що виникають всередині держави та її соціуму, що функціонують в умовах глобального конституціоналізму, тобто, в умовах наявності загальних методологічних підходів, принципів і норм, управлінських парадигм, що визначають перспективи загального і подальшого розвитку основоположних суб'єктів загального міжнародного права, а також однакових функціонально-методологічних підходів до здійснення внутрішньодержавної та міжнародно-правової діяльності публічної влади відносно основоположних доміант розвитку державності – пріоритету прав людини перед правами держави, визнання прав людини як основоположних індикаторів демократичної діяльності держави та міжнародного співтовариства, принцип верховенства права як основоположна засада зв'язаності держави та її публічної влади правом тощо.

Отже, враховуючи інноваційно-синтетичних характер ЕК, який самостійно визначається міжнародно-правовими інституціями на основі відповідних ідентифікаційних ознак, а саме:

– початком формування феноменології ЕК стала 23 нарада Робочої групи Сторін Конвенції про доступ до інформації, участь громадськості в процесі прийняття рішень та доступ до правосуддя з питань, що стосуються навколишнього середовища, що проходила під егідою Європейської економічної комісії ЕКОСОС ООН 26-28 червня 2019 року у Женеві (Швейцарія). Для становлення досліджуваної проблематики – її суб'єктно-об'єктного складу, це стало першим кроком у визначенні такого складу на офіційному міжнародному рівні (фактор первинної легалізації феноменології в стилі «м'якого права» (soft law) – авт.);

– при розгляді Пункту 3 с) попереднього порядку денного щодо доступу до правосуддя в процесі Суддівського колоквиуму по Цілі 16 в області сталого розвитку: роль судової системи в сприянні забезпеченню верховенства права в питаннях навколишнього середовища [1, с. 3], було вперше зроблено обґрунтування щодо формування ЕК через визначення низки ідентифікаційних факторів-тенденцій. Для досліджуваної проблематики це стало першою спробою визначення

суб'єктно-об'єктного складу ЕК серед інших факторів-тенденцій (фактор первинного міжнародного обґрунтування феноменології – авт.):

А) останнім часом все ширше усвідомлюється принцип верховенства права в питаннях, що стосуються навколишнього середовища, і права на здорове навколишнє середовище. Для досліджуваної проблематики це означає розуміння державами і міжнародною спільнотою основоположних засад суб'єктно-об'єктного складу ЕК (фактор інтенсифікації процесів формування принципу верховенства екологічного права – авт.);

Б) в цілому не менше 155 держав взяли на себе правові зобов'язання згідно з договорами, відповідно до конституцій і законодавства поважати, захищати і здійснювати це право, і серед них налічується не менше 20 країн, суди яких постановили, що право на здорове навколишнє середовище є найважливішим елементом конституційного права на життя і тому являє собою охороняється конституцією право, яке можна відстоювати в судах. Для досліджуваної проблематики це означає, що суб'єктно-об'єктний склад ЕК на національному рівні не тільки вже сформований, а й встановлено його судовий захист через кореспондування на конституційне право людини на життя і конкретизацію судового захисту довілля (фактор активізації процесів конституційно-правової легалізації міжнародно-правових зобов'язань держав в сфері охорони довкілля та зростання судового захисту екологічних прав людини в контексті розуміння її основоположних прав – авт.);

В) багато національних судів загальноєвропейського регіону прийняли рішення щодо права на здорове навколишнє середовище. Для досліджуваної проблематики це означає, що судовою владою держав Європи чітко розуміється, визначений та захищається у судовому порядку суб'єктно-об'єктний склад ЕК на національному рівні (фактор судової легалізації права людини на довкілля як основоположної константи профільної феноменології – авт.);

Г) визнано, що ЕК є відносно новим явищем, яке знаходиться на стику конституційного права, міжнародного права, права прав людини і права навколишнього середовища. Для досліджуваної проблематики це означає, що суб'єктно-об'єктний склад ЕК є доволі складним та носить системно-комплексний характер (фактор визнання інтеграційної правової природи ЕК та його міждисциплінарного характеру – авт.);

Г') ЕК – це явище, яке відображає визнання того факту, що навколишнє середовище є належним предметом захисту в конституційних текстах і в судах в усьому світі. Для досліджуваної проблематики це означає, що суб'єктно-об'єктний склад ЕК на національному рівні є визнаним через легітимацію права людини на довкілля (фактор загальної конституційної і судової легалізації і легітимації довкілля як об'єкта правової охорони – авт.);

Д) у ЕК також знайшли відображення інноваційні конституційні механізми забезпечення екологічних прав і прав людини або досягнення стійкого розвитку. Для досліджуваної проблематики це означає, що суб'єктно-об'єктний склад ЕК на національному рівні, екологічні права і права людини, що складають його змістовно-функціональну і телеологічно-технологічну основу, – не тільки вже сформований, захищається в судовому порядку, а й супроводжується та забезпечується новими конституційними механізмами загального захисту (фактор використання в ЕК нових інноваційних конституційних механізмів і нормативних технологій забезпечення екологічних прав людини – авт.), – це з позицій системно-об'єктного і комплексно-предметного аналізу наведених положень дає змогу зробити наступні висновки методологічної властивості [2, с. 126–127], що торкаються ЕК, його конституційно-правового і міжнародно-правового супроводження і забезпечення, а саме:

– ЕК має своєю теоретико-ідеологічною основою принцип верховенства права в питаннях, що стосуються навколишнього середовища, і права на здорове навколишнє середовище. Для досліджуваної проблематики це означає, що суб'єктно-об'єктний склад ЕК також спирається на принцип верховенства права, точніше, принцип верховенства екологічного права, що виступає основоположним у процесі інституціоналізації та конституювання ЕК (фактор нормативно-засадниче забезпечення ЕК – авт.);

– у своєму праксеологічно-функціональному аспекті ЕК витікає з діяльності національних судів, які постановили, що: а) право на здорове навколишнє середовище є найважливішим

елементом конституційного права на життя; б) тому воно є правом, що охороняється конституцією; в) звідси, воно є правом, яке можна відстоювати в судах. Для досліджуваної проблематики це означає, що суб'єктно-об'єктний склад ЕК на національному рівні для національних судів повинен бути чітко визначеним нормативно та зрозумілим функціонально, бо він є пов'язаним з системним комплексом основоположних прав людини, що дасть їм можливість розуміти не тільки національне, а й міжнародно-правове значення ЕК та сутність його судового захисту (фактор багатостороннього судово-охоронювального забезпечення ЕК – авт.);

– у своєму ефективно-результативному вимірюванні ЕК базується на тому, що багато національних судів загальноєвропейського регіону прийняли рішення щодо права на здорове навколишнє середовище. Для досліджуваної проблематики це означає, що суб'єктно-об'єктний склад ЕК на національному рівні судами вже визнаний як ординарний та такий, що є прийнятний для судового захисту (фактор телеологічно-захисного забезпечення існування ЕК – авт.);

– у своїй структурно-архітектонічній побудові ЕК є відносно новим явищем, яке знаходиться на стику конституційного права, міжнародного права, права прав людини і права навколишнього середовища. Для досліджуваної проблематики це означає, що національні суди розуміють не тільки складний елементний склад ЕК, включаючи й визначення його суб'єктно-об'єктного складу, а й повинні володіти відповідним комплексом знань у спеціальних і складних сферах правознавства (фактор міждисциплінарно-комплексного забезпечення існування ЕК – авт.);

– у своєму глобально-охоронювальному і глобально-захисному розумінні ЕК представляє собою явище, яке відображає визнання того факту, що навколишнє середовище є належним предметом захисту в конституційних текстах і в судах в усьому світі. Для досліджуваної проблематики це означає, що, по-перше, суб'єктно-об'єктний склад ЕК визнаний на конституційно-національному рівні через його належну конституційну формалізацію і легалізацію, а також, по-друге, він знаходиться під впливом та дією відповідних правозахисних механізмів (фактор глобально-захисного забезпечення існування ЕК. – авт.);

– у своєму інструментальному супроводженні і забезпеченні ЕК є явищем, в якому знайшли відображення інноваційні конституційні механізми забезпечення екологічних прав і прав людини або досягнення стійкого розвитку. Для досліджуваної проблематики це означає, що суб'єктно-об'єктний склад ЕК на національному рівні захищається відповідними інноваційними конституційно-правовими технологіями (включаючи й нові демократичні форми визначення і врахування суспільної думки – партисипаторна, деліберативна, агональна, агрегативна демократія), що кореспондують не тільки з захистом як екологічних, так й загальних прав людини, а й з супроводженням і забезпеченням складних процесів досягнення сталого розвитку доквілля в межах локального, регіонального, загальнодержавного, макрорегіонального, глобального соціуму (фактор інноваційно-конституційного забезпечення існування ЕК. – авт.) [2, с. 126–127].

Крім того, треба враховувати й той факт, що ЕК є одним з видових проявів загального конституціоналізму, причому як в його глобальному, так й в його національному розумінні та вимірюванні, а це, по-перше, надає йому всіх позитивно-фундаментальних рис цього явища, що ідентифікує конституційний розвиток (теорію, історію, практику) держави та міжнародної спільноти держав як політико-правових систем, і, по-друге, дає можливість використовувати ідентифікаційні риси, принципи, концепти, парадигми загального конституціоналізму для визначення об'єктно-предметного складу ЕК, що, своєю чергою, детермінують атитюди (поведінкові настанови) і габітуси (відповідні форми практичної діяльності) суб'єктів ЕК (фізичних і юридичних осіб, а серед останніх, – інституцій громадянського суспільства, органів публічної влади держав, самих держав, їх міжнародної спільноти, міжнародних організацій, причому як комерційних, так й некомерційних тощо. Треба зазначити, що враховуючи факт того, що численні зарубіжні вчені-конституціоналісти досить інтенсивно досліджували феноменологію конституціоналізму, особливо впродовж останніх двадцяти років, – а це було детерміноване і пов'язане зі становленням та розвитком феноменології демократичної правової державності, в якій загальний конституціоналізм виступає основоположним та стрижневим елементом, – такі

дослідження здійснювалось не тільки у межах загального конституціоналізму, – як опорної і основоположно-функціональної феноменології, а й у її різних нових контекстах-іпостасях конституціоналізму [3]. Серед сучасних трендів конституційного процесу можна виокремити політичний і правовий [4], популістський [5], деліберативний [6], практичний [7], соціологічний [8], авторитарний [9], національний і транснаціональний [10; 11], плюралістичний [12], космополітичний [13], соціетальний (соціологічний) [14], екологічний [15], цифровий [16], мілітарний [17], муніципальний конституціоналізм [18] тощо. Отже, по-перше, можна зазначити, що кожен з нових видів (подвидів) конституціоналізму номенологічно відображає його змістовне наповнення, що дає змогу вийти на відповідну дефініцію, що буде містити його основні характерологічно-ідентифікаційні ознаки. Крім того, по-друге, враховуючи основоположний характер відносин, що регламентуються і регулюються ЕК, його суб'єктно-об'єктний склад, можна зазначити первинний його характер по відношенню до всіх інших видів конституціоналізму, зазвичай в межах загального конституціоналізму. По-третє, враховуючи настанови «натуралістичної» юриспруденції, що базується на пріоритеті природних прав людини [19], ЕК фактично може бути охарактеризований як основоположний вид загального конституціоналізму, що регулює, демонструє, ілюструє та регламентує відношення держав-членів міжнародної спільноти і самої спільноти до проблематики повсякденного життя людини, її існування в довкіллі як частини природи, а також подальшого існування людської цивілізації на її різних рівнях функціонування, починаючи від локального, і закінчуючи глобальним.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблематика екологічного конституціоналізму вітчизняними вченими практично не досліджувалась. Вперше ця проблематика актуалізувалась у працях Professors Erin Daly (Widener University Delaware Law School), Louis Kotze (North-West University Law Faculty), James May (Widener University Delaware Law School), Caiphaz Soyapi (PhD candidate, North-West University Law Faculty), Arnold Kreilhuber (Law Division), Lara Ognibene (Law Division), and Angela Kariuki (Law Division), що у своїй колективній монографії «New Frontiers in Environmental Constitutionalism» [20], яка була виконана в межах United Nations Environment Programme (UN Environment), May 2017, дослідили проблематику формування ЕК на різних рівнях існування і функціонування соціуму і публічної влади. Наведені вище та інші дослідники звернули увагу як на особливу важливість, так й актуальність питань становлення і розвитку ЕК. Суттєвим внеском в дослідження профільної проблематики стала колективна монографія May, J. R. (Ed.). (2016). *Environmental Constitutionalism*. Cheltenham: Edward Elgar Publ. [15] (Edited by James R. May, Distinguished Professor of Law, Widener University Delaware, US and President, Dignity Rights International and Erin Daly, Professor of Law, Widener University Delaware Law School, US and Executive Director, Dignity Rights International), в якій вперше обґрунтовується феноменологія ЕК, але все ж не досліджується його об'єктно-предметна основа. Досить цікаве дослідження з актуальних проблем становлення ЕК та його впливу на розвиток людської цивілізації проведено Kotzé, L.J. (2016) у його дисертаційному дослідженні «Global environmental constitutionalism in the Anthropocene» [21] (антропоцен – неформальний геохронологічний термін, що позначає геологічну епоху, в якій рівень людської активності відіграє істотну роль в екосистемі Землі [22]). Отже, тут вперше було приділено увагу глобальній соціально-екологічній кризі антропоцену через призму дефіциту законодавчих регламентації та регулювання, а також можливостей конституціоналізму та його нової форми – ЕК, формулюванню його телеологічних домінант та дослідження його можливостей. Разом з тим, питання розуміння і визначення об'єктно-предметного складу ЕК в наведених роботах конкретно не здійснювалось.

Тому **метою статті** виступає визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму.

Виклад основного матеріалу. Необхідно наголосити на тому, що вирішення питання про визначення об'єктно-предметного складу ЕК характеризується низкою труднощів методологічної властивості. До них, насамперед, відноситься питання чіткого розуміння, тлумачення та ідентифікації саме категорій «об'єкт правового регулювання» і «предмет правового регулювання».

У загальнотеоретичному розумінні об'єкт правового регулювання являє собою умовне виділення визначеного відособленого кола суспільних відносин, що мають єдину якість (сегрегаційний критерій. – авт.). Це дозволяє узагальнити норми права, що регулюють коло суспільних відносин, у таку нормативну спільність як галузь права [23] (інтеграційний критерій. – авт.). Наприклад, об'єктом екологічного права є відособлена група суспільних відносин з раціонального використання природних ресурсів та охорони навколишнього природного середовища; об'єкт аграрного права складається із суспільних відносин з організації та діяльності сільськогосподарських виробників; земельного права – суспільні відносини по раціональному використанню й охороні земель; адміністративного права – управлінські відносини; трудового права – трудові відносини тощо. Необхідно зауважити, що кожна галузь має свою, відносно відокремлену, сферу регулювання. Однак, враховуючи системно-комплексний характер ЕК, необхідно зазначити, що його об'єктом виступає сукупність суспільних відносин, що пов'язана з охороною і захистом довкілля, а також правами людини на довкілля, що має належний для її життєдіяльності та безпечний стан.

Предметом же правового регулювання називають сферу діяльності, у якій певна галузь права здійснює юридичне регулювання. Крім того, у формалізовано-функціональному розумінні дослідник І. Жил'яєв виділяє: а) предмет відносин – інформація у формі документа; б) відносини взаємопов'язаних суб'єктів із зазначеного предмету, які регулюються правовими нормами; в) предметна сфера права – механізм регулювання відносин суб'єктів стосовно предмету їх інтересу – документа з урахуванням сукупності прав та обов'язків усіх взаємопов'язаних суб'єктів [24].

Отже, можна констатувати, що до предмету правового регулювання входять стійкі однорідні суспільні відносини, які потребують упорядкування за допомогою спеціальних правових засобів та методів. Оскільки за допомогою права неможливо врегулювати практично всі соціальні зв'язки членів суспільства, законодавцем завжди досить точно визначається сфера такого регулювання та умовні межі (межі) правового втручання у соціальне життя суспільства. Відносно ЕК, знову ж враховуючи його системно-комплексний характер охоплення життя суспільства, його предметом правового регулювання виступають суспільні відносини, що напряму або опосередковано пов'язані з довкіллям. Виходячи з того, що довкілля виступає основоположним природним простором життєдіяльності людини, то такі відносини можуть бути охарактеризованими як глобальні, але при обов'язковому їх локальному, локально-регіональному, регіональному, загальнодержавному, міждержавному, макрорегіональному, глобальному розумінні, вимірювані і реалізації.

Тут важливу роль відіграє цілепокладання законодавця, що визначає телеологічну доміную у виборі суспільних відносин, що мають однорідну специфіку. Треба наголосити, що при визначенні суб'єктно-об'єктного складу ЕК роль законодавця відіграють інституції міжнародної спільноти держав, але вони досить точно і однозначно визначають предмет правового регулювання основоположної феноменології за рахунок виокремлення суспільних відносин, що регулюють питання охорони і захисту довкілля, а також визнання та реалізації екологічних прав, свобод і обов'язків людини, – з метою їх наступної міжнародно-правової регламентації, метою якої є формування феноменології ЕК. Результатом такої діяльності є виникнення дуже складного багаторівневого, багатосуб'єктного і багатооб'єктного (особливо, враховуючи широкий перелік об'єктів екологічної охорони і захисту в екологічному праві) полісистемного комплексу суспільно-правових відносин, насамперед, таких, що знайшли свою конституційно-правову інтерпретацію, по-перше, через захист і охорону об'єктів екологічної охорони, по-друге, через відповідну належну поведінку суб'єктів екологічного права, а також, по-третє, через складний поведінково-діяльнісний синтез однорідних відносин у конституційному праві держав, міжнародному праві, праві прав людини і праві навколишнього середовища і, по-четверте, у їх синергійній взаємодії, що формує їх мультиплікативний ефект.

Інтерпретуючи у профільному контексті доктринальні нароби дослідниці Т.С. Подорожної [23] відносно визначення ролі категорій «об'єкт правового регулювання» та «предмет правового регулювання» можна зазначити наступне:

– по-перше, загальний конституціоналізм, включаючи й його варіативні форми, до яких

відноситься й ЕК, завжди має за мету встановлення конституційно-правового порядку у відповідній сфері конституційно-правових відносин (телеологічна ознака – авт.);

– по-друге, категорії «об'єкт правового регулювання» та «предмет правового регулювання» у вітчизняній правовій науці вивчено недостатньо всебічно (негативно-доктринальна ознака – авт.);

– по-третє, категорії «об'єкт правового регулювання» та «предмет правового регулювання» мають безпосередній взаємозв'язок з категорією правового порядку, що є кінцевим результатом втілення загального конституціоналізму, включаючи й ЕК (комунікативно-результативна ознака – авт.);

– по-четверте, у юридичній літературі склався підхід до визначення структури правопорядку, включаючи й конституційний правопорядок, як сукупності суспільних відносин регламентованих нормами права – хоча цей підхід аргументовано визначають як обмежений, однак він неминуче веде до ототожнення структури правопорядку та предмета правового регулювання (нормативно-регламентуюча ознака – авт.);

– по-п'яте, поліаспектність і полісемічність категорії «правопорядок» зумовлюють необхідність комплексного підходу до розуміння його структури, для аналізу якої категорії «об'єкт правового регулювання» та «предмет правового регулювання» мають не тільки важливе методологічне, а й інструментально-функціональне і телеологічне значення (багатофакторна ознака – авт.);

– по-шосте, категорії «об'єкт правового регулювання» та «предмет правового регулювання» через контекстуалізацію прояву порядку у конституційно-правовій сфері дозволяють розмежувати три відносно самостійні сторони єдиного поняття: правопорядок як «норма», «процес» та «результат» правового життя, включаючи й аналогічні характеристики для ЕК (ідентифікаційно-характерологічна ознака – авт.);

– по-сьоме, категорії «об'єкт правового регулювання» та «предмет правового регулювання» розглядаються як найважливіші компоненти структурної організації правопорядку, включаючи й конституційний порядок (основоположно-структурологічна ознака – авт.);

– по-восьме, використання категорій «об'єкт правового регулювання» та «предмет правового регулювання» дозволяє створити всебічну та цілісну картину структури правопорядку, конституційного правопорядку, як результату загального конституціоналізму, включаючи й суттєвий внесок до цього стану ЕК (визначально-структурологічна ознака – авт.);

– по-дев'яте, юридична наука повинна приділяти більшу увагу цим категоріям, бо: а) традиційні і догматичні уявлення, що склалися, потребують нового системного оновлення; б) розробка приватної теорії об'єкта правового регулювання та предмета правового регулювання дозволить досягти значних результатів в осмисленні інших фундаментальних категорій, зокрема правового порядку [23] (інноваційна ознака – авт.);

– по-десяте, враховуючи особливий і універсальний характер впливу ЕК на становлення, формування, існування і функціонування людства, його подальший розвиток і загальну історичну долю, – профільні категорії «об'єкт правового регулювання» та «предмет правового регулювання» саме в профільній феноменології не тільки набувають глобально-універсального значення, але спостерігаються стійкі тенденції їх інтегративної взаємодії та поєднання, коли суспільні відносини, що виникають з охорони і захисту довкілля, органічно поєднуються не тільки з екологічною, а й з іншими – практично всіма сферами життєдіяльності людини, її груп та асоціацій в межах локального, регіонального, загальнодержавного, міждержавного і глобального соціуму (універсально-інтеграційна ознака – авт.). Яскравим підтвердженням наведених аргументів, особливо останнього, виступає роль і значення принципу верховенства екологічного права у формуванні та існуванні, а також у інструментальному застосуванні профільної феноменології ЕК.

Проте, треба наголосити на тому, що, на нашу думку, в умовах сьогодення одним із найбільш актуальних і перспективних напрямів розвитку конституціоналізму виступає екологічний конституціоналізм – насамперед через: а) глобальний негативний вплив людства на

довкілля, б) конкретні наслідки шкоди довкіллю, що проявляються, починаючи з локального, і закінчуючи глобальним рівнем, що в) супроводжуються тяжкими системними наслідками екологічних правопорушень для кожної людини, її груп і асоціацій, в тому числі г) її репродуктивного здоров'я, що ставить під питання існування людської цивілізації як біологічного виду, а також г') суттєвим зниженням результативної діяльності і ефективності управлінської діяльності економічними і соціальними процесами з боку публічної влади на різних рівнях її функціонування, особливо включаючи локальний.

Наразі в науковій літературі починає формуватися загальноприйнятий підхід, згідно з яким екологічний конституціоналізм розглядається як конкретний варіант соціетального (соціального) конституціоналізму – ширшої теоретичної бази, окресленої та поступово вдосконаленої вже понад десять років [13, 14]. Своєю чергою, становлення феноменології екологічного конституціоналізму (далі – ЕК) як нового конституційно-правового феномену та категорії національного конституційного права держав-членів міжнародного співтовариства та міжнародного публічного права, об'єктивує, актуалізує та контекстуалізує проблематику визначення та вивчення не тільки його предметно-елементного складу правовідносин, на яких він базується, а й локального характеру його виникнення, формування й застосування.

Разом з тим, необхідно наголосити на тому, що ЕК насамперед визначається саме в глобальному розумінні. Хоча при системному тлумаченні профільної феноменології, особливо в процесі визначення предметно-об'єктного складу ЕК виявляється, що саме вона виступає не тільки телеологічною домінантою цієї доволі великої сфери і профільного комплексу суспільно-правових відносин, що охоплює систему існування, користування, охорони, захисту, гарантування відтворення, забезпечення безпеки природних об'єктів довкілля, а й відповідною ідентифікацією багаторівневих і багатоаспектних соціально-нормативних відносин між людиною (особистістю), соціумом і державою, в особі її органів публічної влади, включаючи й органи місцевого самоврядування, а також фізичними і юридичними особами з питань використання, охорони і захисту довкілля. Тобто, йдеться саме про локальне вимірювання процесів, що протікають на рівні довкілля, але про інтерпретацію останніх на локальний, регіональний, загальнодержавний та міжнародно-глобальний рівні.

Так, Джоффри Гервер – член Комісії з екологічного співробітництва (Commission for environmental cooperation, Канада) – розмежовуючи поняття екологічного (ecological law) та природоохоронного права (environmental law) зазначає, що перший термін досить рідко використовують у англійській літературі, бо він не просто означає наявність системи норм, що регулюють певні суспільні відносини, а покликаний наголосити на пріоритеті екологічних обмежень над соціальними та економічними міркуваннями [25, р. 317], тобто йдеться про рівень розуміння проблематики на загальнодержавному рівні, що може бути застосовано на регіональному і локальному рівнях, тобто там, де існує і функціонує в умовах місцевого самоврядування (далі – МСВ) у стані повсякденності територіальна людська спільнота – територіальна громада (далі – ТГ), кожний з членів якої – людина-житель, здійснює свій життєвий цикл у відповідних і належних умовах оточуючого природного середовища.

Наведена аргументація фактично формує вітальну парадигму існування і функціонування людини в умовах соціуму і держави, в якій довкілля виступає як іманентна та екзистенційна умова існування і людини, і соціуму, і держави.

Звідси об'єктивується та актуалізується роль і значення принципу верховенства права (закону) саме в сфері охорони довкілля, який лежить в основі ЕК та розглядається вказаним автором у двох сенсах. Перший – означає, що правові норми та інститути на глобальному та локальному рівнях мають забезпечити узгоджений, надійний та справедливий порядок регулювання людської діяльності (фактор правового порядку – авт.). Другий – має на увазі необхідність обмеження існуючих правил об'єктивними науковими закономірностями (технологічний фактор – авт.)

Отже, принцип верховенства екологічного права має на увазі, що норми про охорону навколишнього середовища повинні ґрунтуватися не лише на правових принципах – наприклад, справедливості, – а й на існуючих екологічних можливостях планети Земля (фактор об'єктивних

можливостей – авт.), де й існують та функціонують в умовах МСВ ТГ. Саме для цього цей автор звертається до соціально-економічної концепції антиросту (degrowth), прихильники якої наполягають на скороченні розмірів економіки для забезпечення суспільного добробуту у довгостроковій перспективі [25, р. 318]. Треба зазначити, що ця концепція передбачає цілеспрямовану соціальну та економічну трансформацію, причому, основним її об'єктом й будуть виступати саме ТГ та їх муніципальне господарство, а також муніципальний простір, в межах якого функціонують суб'єкти економічної господарської діяльності різних форм власності. Бо антирост означає перехід до екологічно орієнтованої економіки. І хоча можливість такого переходу може здатися ілюзорною, рух у цьому напрямку все ж таки необхідний для того, щоб уникнути екологічної катастрофи і саме ТГ та інфраструктура, що обслуговує їх існування і функціонування, можуть стати джерелами і суб'єктами відповідної поведінки (фактор економічного самообмеження – авт.).

На думку багатьох зарубіжних вчених-екологів, включаючи й самого Дж. Гервера, ключовим недоліком сучасного природоохоронного права є розгляд існуючих проблем ізольовано один від одного, що не дозволяє розробити цілісний підхід до їх вирішення. Другий недолік полягає в тому, що природоохоронне право надмірно покладається на оцінку грошових витрат та вигід, що призводить до пріоритету економічних обмежень над екологічними [25, р. 319]. Останнє призводить до того, що системні природоохоронні механізми, що передбачені законами, зазвичай досить слабкі – а це завдає істотної шкоди інтересам та ареалу проживання територіальних громад. Наприклад, закони про оцінку впливу проектів на навколишнє середовище, що вимагають аналізу впливу економічної активності на екосистему (екосистемний фактор – авт.), здебільшого спрямовані на підвищення обізнаності населення (інформаційний фактор – авт.), містять переважно процедурні норми (процедурно-процесуальний фактор. – авт.) і рідко передбачають конкретні заходи щодо захисту природи (діяльнісно-захисний фактор. – авт.).

Як порівняно успішний приклад екосистемного підходу вченими-екологами називається Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар 1987 р. [26]. Визначаючи, що викиди у всесвітньому масштабі деяких озонових речовин можуть в значній мірі виснажити або іншим чином змінити озоновий шар, що загрожує неблагополучними наслідками для здоров'я людей та довкілля; пам'ятаючи, про потенціальний вплив цих речовин на клімат; усвідомлюючи, що в основі заходів, що приймаються з метою охорони озонового шару від руйнування повинні лежати наукові знання, що застосовуються з урахуванням технічних і економічних міркувань, – держави прийняли цей документ, акцентуючи тим самим, особливу увагу на локальному рівні існування людини та її груп і асоціацій в межах ТГ та в умовах МСВ.

Однак, необхідно наголосити на тому, що науковий консенсус, що лежить основі Монреальського протоколу, є доволі сильним, але не абсолютним. Загалом він не зміг суттєво знизити застосування економічних та технологічних обмежень на користь екологічних – і тим самим підвищити рівень гарантованості від шкоди для людей та їх існування в процесі здійснення життєдіяльності. Звідси вчені вважають, що принцип верховенства екологічного права має бути посилено. Насамперед, слід визнати людей частиною життєвої системи Землі (а звідси й ТГ будуть виступати колективним елементом такої системи – авт.), куди входить безліч видів. Бо екологічне право спрямоване на забезпечення як виживання, а й процвітання цієї системи як єдиного цілого. Тобто, можна констатувати, що локальний рівень реалізації екологічного законодавства виступає як стратегічний, екзистенційний та такий, що потребує свого організаційного, нормативного, технологічного і ресурсного супроводження і забезпечення. А такі стратегічно-діяльнісні завдання для конкретної людини можуть бути вирішеними тільки на колективному рівні – в межах її територіальної спільноти – ТГ, органами МСВ, що діють від імені та в інтересах жителів-членів ТГ, за допомогою власних фінансових і матеріальних ресурсів, а також аналогічних ресурсів держави.

Принцип верховенства екологічного права, що лежить в основі ЕК, має універсальний характер та повинен пронизувати не тільки всі інші галузі національного права, зокрема конституційне, фінансове та підприємницьке право, а також міжнародне публічне право, де він

лежить в основі його відносно нової галузі – міжнародного екологічного права, що має своєю телеологічною домінантою співробітництво держав щодо забезпечення безпечного довкілля, в якому людина зможе не тільки існувати і функціонувати, здійснюючи свій життєвий цикл, а й реалізувати свою репродуктивну функцію з метою поповнення людських ресурсів саме ТГ (локальний рівень), а в глобальному вимірюванні – продовження існування і розвитку людської цивілізації.

Треба зазначити, що, по-перше, деякі держави вже на вищому законодавчому рівні закріпили особливе значення довкілля для вирішення наведених завдань. Так, конституції деяких з них, наприклад, Еквадору [27] та Болівії [28], вже визначають визнають право людини на навколишнє середовище (rights of nature), – і це може стати першим суттєвим кроком на шляху до активного і профільного реформування всього національного законодавства країни. По-друге, оскільки інтенсивна діяльність людини в довкіллі вже перевищила допустимі екологічні норми, необхідно сформулювати і запровадити такий правовий режим, який радикально перебудує економіку у бік скорочення вироблення матеріалів та енергії. Це не тільки одна із центральних ідей концепції антиросту економіки, яка передбачає, що ринкові механізми не зможуть забезпечити досягнення подібної мети, а й відповідний дороговказ до формування поведінково-діяльнісних настанов кожної людини, що можуть бути сформовані тільки на рівні МСВ та в межах ТГ в результаті систематичної, ретельної та кропітливої роботи органів МСВ з кожною людиною-жителем. Звідси актуалізуються процеси формування муніципальної екологічної свідомості (правосвідомості) та муніципальної екологічної психології, що виступають своєрідним екзистенційно-нормативним каталізатором та організаційно-правовими гарантіями щодо втілення міжнародних стандартів екологічної поведінки людини – особливо в контексті її широкого розуміння і тлумачення, насамперед, як системи правовідносин людини з публічною владою і бізнесовими структурами щодо дотримання правил організації життєдіяльності людини і співробітництва всіх наведених суб'єктів в контексті охорони і захисту довкілля. Отже, саме таким чином бачиться формування й реалізація локального рівня існування ЕК.

В основі такого підходу лежить парадигмальний перехід до такої економіки, яка розумно бере і якісно використовує не більше ресурсів, ніж це необхідно для забезпечення гідного та безпечного життя кожної людини як члена людської спільноти. При цьому уряди держав мають втілювати і підтримувати такий рівень розвитку технологій, що дозволяє скоротити викиди парникових газів. При цьому, з допомогою інформаційних та виховних заходів, що використовуються в межах ТГ та за допомогою ОМСВ, що формують життєвий простір для кожної людини, необхідно здійснити формування такої поведінково-діялісної константи жителів-членів ТГ, щоб можна було уникнути зворотного ефекту, – при якому ефективніше застосування матеріалів та енергії призводить до збільшення загального обсягу їх використання. Це виступає основоположним напрямом в діяльності органів МСВ в умовах науково-технічної революції. Бо саме на рівні ТГ необхідно запровадити додаткові правові та політичні механізми, що тісно є пов'язаними з розподілом економічних вигід від впровадження нових технологій в повсякденному житті людини, в локальному муніципальному господарстві, в діяльності всіх суб'єктів підприємницької діяльності різних форм власності, що здійснюють її на рівні громади. Більш того, треба розуміти, що такі вигоди мають бути спрямовані, насамперед, на подальше скорочення енергоспоживання. Разом з тим, треба враховувати, що у тих галузях, в яких економічні вигоди не здатні призвести до достатнього зниження використання енергії та матеріалів, будуть потрібні культурні зміни, за рахунок посилення та інтенсифікації відповідної культурної функції МСВ, в тому числі й відповідного впливу на свідомість та правосвідомість жителів-членів ТГ та бізнесових структур за допомогою т. зв. «м'якої сили» суспільної свідомості на різних рівнях її існування, щоб забезпечити гарантоване зменшення обсягу виробництва та споживання. Отже ми бачимо, що основоположні проблемні завдання, що ставляться публічною владою держави, можуть знайти своє втілення та вирішення тільки на локальному рівні соціуму за допомогою інституту локальної демократії та в межах територіальної людської спільноти, що діє в умовах повсякденності. Отже, саме таким чином виникає, формується й функціонує локальне вимірювання ЕК.

Треба розуміти, що принцип верховенства екологічного права має стати не тільки глобальним с точки зору міжнародного нормопроекування, нормотворчості і послідовного втілення в міжнародному договірному праві, – він повинен набути свого локального вимірювання, тобто практичної реалізації саме на локальному рівні існування соціуму, в межах ТГ, бо саме цей рівень визначає і детермінує його існування (детермінація екзистенційних інтересів жителів-членів ТГ), формування (загальнодержавне та регіонально-локальне нормопроекування і нормотворчість), легалізацію (загальнодержавна і локально-регіональна), легітимацію (з боку жителів-членів ТГ та органів публічної влади, що ними сформовано), реалізацію (жителі + локальні органи публічної влади + бізнесові структури), гарантування (органи МСВ) та подальший розвиток і вдосконалення (соціальна практика + врахування державою локальних екзистенційних інтересів жителів-членів ТГ).

Треба зазначити, що цей принцип у своєму парадигмальному розумінні передбачає обмеження права власності та вибору з метою гарантувати функціонування економіки в екологічних рамках. При цьому, його основними завданнями є недопущення отримання несправедливих вигід окремими регіонами за рахунок глобальної спільноти, а також підтримання автономії місцевих спільнот та їхньої культурної ідентичності. Отже, бачимо, що на практиці втілення принципу верховенства екологічного права є неможливим без врахування його локального вимірювання, застосування і використання, – що є можливим лише за умови врахування екзистенційних інтересів і потреб територіальних людських спільнот – ТГ. Саме в цьому бачиться основоположний зміст діяльності органів МСВ що до реалізації вказаних інтересів і потреб ТГ, які вони очолюють з метою створення екологічно безпечного простору для їх існування, життєдіяльності та подальшого розвитку.

Отже, резюмуючи, можна зазначити, що суттєвим характерологічним елементом ЕК виступає його об'єктно-предметна основа, що має основоположне локальне вимірювання (саме тут може бути вдало застосована фраза Патріка Геддеса, яку ООН вибрала девізом XXI століття: «Думай глобально, дій локально!») [29], що робить його реально існуючим, таким, що оптимально відповідає потребам кожної людини і ефективно реалізується в умовах МСВ та в межах ТГ.

Висновки. Резюмуючи викладене вище, можна зазначити наступне:

– проблематика визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму, як фактичного якісно нового явища міжнародно-правового життя і національної конституційно-правової реальності, системної та комплексної феноменології, що виступає результатом інтеграційного та синтетичного поєднання різних факторів-тенденцій національного конституційного та міжнародно-правового регулювання в умовах правової глобалізації;

– такий підхід бачиться досить складною задачею в межах як сучасної теорії конституційного, так й сучасної теорії міжнародного права, що оперує низкою нових понять та дефініцій, що індикативно та ідентифікативно відображають новітні тенденції державного та міжнародного розвитку – «права людини в їх національному і міжнародному вимірюванні», «міжнародні правові стандарти прав і свобод людини», «глобальні правові тенденції-тренди державного і міжнародного розвитку», «м'яке право», «основоположні принципи міжнародного публічного права та розширення їх кількості», «дихотомія локального і глобального розвитку», на кінець, «конституціоналізація міжнародного права і інтернаціоналізація конституційного правопорядку держав»;

– проблематика визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму детерміновано, насамперед, могутніми горизонтально-вертикальними зв'язками управлінської природи, що виникають всередині держави та її соціуму, які функціонують в умовах глобального конституціоналізму, тобто, в умовах наявності загальних методологічних підходів, принципів і норм, управлінських парадигм, що визначають перспективи загального і подальшого розвитку основоположних суб'єктів загального міжнародного права, а також однакових функціонально-методологічних підходів до здійснення внутрішньодержавної та міжнародно-правової діяльності публічної влади відносно

основоположних доміант розвитку державності – пріоритету прав людини перед правами держави, визнання прав людини як основоположних індикаторів демократичної діяльності держави та міжнародного співтовариства, принцип верховенства права як основоположна засада зв'язаності держави та її публічної влади правом тощо;

– вирішення питання про визначення об'єктно-предметного складу екологічного конституціоналізму характеризується низкою труднощів методологічної властивості, – до них, насамперед, відносяться питання чіткого розуміння, тлумачення та ідентифікації саме категорій «об'єкт правового регулювання» і «предмет правового регулювання». Це також ускладнюється інноваційно-синтетичним характером екологічного конституціоналізму, який самостійно визначається міжнародно-правовими інституціями на основі відповідних ідентифікаційних ознак;

– враховуючи системно-комплексний характер профільної феноменології, його об'єктом виступає сукупність суспільних відносин, що пов'язана з охороною і захистом довкілля, а також правами людини на довкілля, що має належний для її життєдіяльності та безпечний стан;

– предметом правового регулювання екологічного конституціоналізму виступають суспільні відносини, що напряду або опосередковано пов'язанні з довкіллям. Виходячи з того, що довкілля виступає основоположним природним простором життєдіяльності людини, то такі відносини можуть бути охарактеризованими як глобальні, але при обов'язковому їх локальному, локально-регіональному, регіональному, загальнодержавному, міждержавному, макрорегіональному, глобальному розумінні, вимірювані і реалізації.

Список використаних джерел

1. The Judicial Colloquium on Objective 16 in the Field of Sustainable Development: The Role of the Judiciary in Promoting the Rule of Law in Environmental Matters. ECE / MP.PP / WG.1 / 2019/8 // UN ECOSOC. 2019. 5 p.

2. Потапчук Г.В. Екологічний конституціоналізм: теоретико-нормативні підходи до розуміння та становлення. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2021. №2. С. 116–130.

3. Law, D.S. (Ed.). (2022). *Constitutionalism in Context*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108699068>.

4. Bellamy, R. (2007). *Political Constitutionalism. A Republican Defence of the Constitutionality of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490187>.

5. Belov, M. (Ed.). (2021). *Populist Constitutionalism and Illiberal Democracies*. Cambridge: Intersentia. xviii. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781839701399>.

6. Levy, R., Hoi, Kong, Orr, G., & King, J. (Ed.). (2018). *The Cambridge Handbook of Deliberative Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108289474>.

7. Lang, A.F. Jr. (2022). *Practical Constitutionalism. Praxis as a Perspective on International Politics*. G. Hellmann, J. Steffek (Ed.). Bristol: Bristol University Press. doi: <https://doi.org/10.51952/9781529220490.ch007>.

8. Blokker, P., & Thornhill, Ch. (Ed.). (2017). *Sociological Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781316403808>.

9. Ginsburg, T. (2020). *Beyond Window Dressing: Constitutions in Authoritarian Regimes. Modern Constitutions*. R.M. Smith, R.R. Beeman (Ed.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press. DOI: <https://doi.org/10.9783/9780812297256-007>.

10. Milewicz, K. M. (2020). *Constitutionalizing World Politics: The Logic of Democratic Power and the Unintended Consequences of International Treaty Making*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/9781108891585>.

11. Thornhill, Ch. (2021). *Transnational Constitutional Law: Chapter 6. The Oxford Handbook of Transnational Law*. Oxford: Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197547410.013.6>.

12. Galston, W. A. (2011). Pluralist constitutionalism. *Social Philosophy and Policy*, 28(1), 228-241. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0265052510000117>.
13. Núñez Donald, C. (2020). Legal Philosophy and Cosmopolitan Constitutionalism. *Debates on Morality, Unity, and Power. The Age of Human Rights Journal*, 14, 77-107. DOI: <https://doi.org/10.17561/tahrj.v14.5479>.
14. Golia, A. Jr., & Teubner, G. (2021). Societal Constitutionalism: Background, Theory, Debates. *Vienna Journal on International Constitutional Law*, 15(4), 357-411. DOI: <https://doi.org/10.1515/icl-2021-0023>.
15. May, J. R. (Ed.). (2016). *Environmental Constitutionalism*. Cheltenham: Edward Elgar Publ. 1072 p.
16. Golia, A. Jr. (2022). Redefining Digital Constitutionalism as Critique and Ideology: The Perspective of Societal Constitutionalism. *The Digital Constitutionalist*. Retrieved from <http://digi-con.org/redefining-digitalconstitutionalism-as-critique-and-ideology-the-perspective-of-societal-constitutionalism>.
17. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Мілітарний конституціоналізм: до питання про формування, розуміння і оформлення феноменології. *Наукові записки Інституту законодавства Верховної Ради України*. 2022. № 3. С. 6–18; 2022. № 4. С. 6–18.
18. Баймуратов М.О., Кофман Б.Я. Міжнародне муніципальне право як галузь міжнародного публічного права: до питання про формування галузі. *Вісник Університету імені Альфреда Нобеля. Серія: Право*. 2021. № 2(3) С. 7–31.
19. Костенко О. «Натуралістична» юриспруденція і правова реформа в Україні. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2008. № 4. С. 12-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2008_4_4
20. Daly, Erin (2015) *New Frontiers in Environmental Constitutionalism*. Cheltenham: Edward Elgar Publ. 332 p.
21. Kotzé, L.J. (2016) *Global environmental constitutionalism in the Anthropocene*. Cheltenham: Edward Elgar Publ. 378 p.
22. Антропоцен. Вікіпедія. Вільна енциклопедія. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD>
23. Подорожна Т.С. Правовий порядок: теоретико-методологічні засади конституціоналізації: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2016. 536 с.
24. Жилияев І.Б., Семенченко А.І. Стратегія як інститут державного планування: оцінка стану законодавчого забезпечення. *Державне управління та місцеве самоврядування*. 2020. № 3 (46). С. 76 –88.
25. Garver G. The rule of ecological law: The legal complement to de-growth economics. *Sustainability*. Basel, 2013. Vol. 5, № 1. P. 316-337.
26. Монреальський протокол про речовини, що руйнують озоновий шар 1987 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_215#Text
27. Конституція Республіки Еквадор от 28 сентября 2008 года. URL: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/17138>
28. Bolivia (Plurinational State of)'s Constitution of 2009. URL: chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://www.constituteproject.org/constitution/Bolivia_2009.pdf
29. День Землі. URL: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-z-temi-den-zemli-237644.html>

ON THE QUESTION OF DEFINING THE OBJECT-SUBJECT COMPOSITION OF ENVIRONMENTAL CONSTITUTIONALISM

Ann V. Potapchuk, Candidate of Legal Sciences, Doctoral Student, Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine (Ukraine).

E-mail: potapchukav@gmail.com

DOI: 10.32342/2709-6408-2023-1-6-5

Key words: *constitutionalism, ecological constitutionalism, object-subject structure of ecological constitutionalism, constitutional law, international law, environmental law, human rights, ecological human rights, local dimension of ecological constitutionalism, territorial community, local self-government.*

The article examines the theoretical issues and problems of defining the object-subject composition of ecological constitutionalism, as an actual, qualitatively new phenomenon of international legal life and national constitutional-legal reality, systemic and complex phenomenology, which is the result of an integrative and synthetic combination of various factors-tendencies of national constitutional and international legal regulation in conditions of legal globalization. Such an approach is seen as a rather difficult task within the limits of both the modern theory of constitutional law and the modern theory of international law, which operates with a number of new concepts and definitions that indicatively and identifiably reflect the latest trends in state and international development - "human rights in their national and international measurement" , "international legal standards of human rights and freedoms", "global legal trends - trends of state and international development", "soft law", "fundamental principles of international public law and the expansion of their number", "dichotomy of local and global development", finally, "constitutionalization of international law and internationalization of the constitutional legal order of states." It is noted that this is determined, first of all, by powerful horizontal-vertical connections of a managerial nature that arise within the state and its society, functioning in the conditions of global constitutionalism, that is, in the conditions of the presence of general methodological approaches, principles and norms, management paradigms that determine the prospects for the general and further development of the fundamental subjects of general international law, as well as the same functional and methodological approaches to the implementation of domestic and international legal activities of public authorities in relation to the fundamental dominants of the development of statehood - the priority of human rights over the rights of the state, recognition of human rights as fundamental indicators democratic activity of the state and the international community, the principle of the rule of law as the fundamental basis of the connection of the state and its public authority by law, etc. It is proved that solving the question of determining the object-subject composition of ecological constitutionalism is characterized by a number of methodological difficulties. These include, first of all, the issue of clear understanding, interpretation and identification of the categories "object of legal regulation" and "subject of legal regulation". It is also complicated by the innovative and synthetic nature of environmental constitutionalism, which is independently determined by international legal institutions on the basis of relevant identification features. Taking into account the system-complex nature of profile phenomenology, its object is a set of social relations related to the protection and protection of the environment, as well as the rights of a person to the environment, which has an appropriate and safe condition for his life activities. The subject of legal regulation of environmental constitutionalism is social relations that are directly or indirectly related to the environment. Based on the fact that the environment is the fundamental natural space of human life, such relations can be characterized as global, but with the obligatory local, local-regional, regional, state-wide, interstate, macro-regional, global understanding, measured and implemented.

References

1. The Judicial Colloquium on Objective 16 in the Field of Sustainable Development: The Role of the Judiciary in Promoting the Rule of Law in Environmental Matters. ECE / MP. PP / WG.1 / 2019/8 // UN ECOSOC. 2019. 5 p.
2. Potapchuk, H.V. (2021). *Ekolohichnyy konstytutsionalizm: teoretyko-normatyvni pidkhody do rozuminnya ta stanovlennya* [Ecological constitutionalism: theoretical and normative approaches to understanding and becoming]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine], no. 2, pp. 116–130.

3. Law, D. S. (Ed.). (2022). *Constitutionalism in Context*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/9781108699068>
4. Bellamy, R. (2007). *Political Constitutionalism. A Republican Defence of the Constitutionality of Democracy*. Cambridge: Cambridge University Press. DOI: <https://doi.org/10.1017/CBO9780511490187>.
5. Belov, M. (Ed.). (2021). *Populist Constitutionalism and Illiberal Democracies*. Cambridge: Intersentia. XVIII. doi: <https://doi.org/10.1017/9781839701399>
6. Levy, R., Hoi, Kong, Orr, G., & King, J. (Ed.). (2018). *The Cambridge Handbook of Deliberative Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/9781108289474>
7. Lang, A.F. Jr. (2022). *Practical Constitutionalism. Praxis as a Perspective on International Politics*. G. Hellmann, J. Steffek (Ed.). Bristol: Bristol University Press. doi: <https://doi.org/10.51952/9781529220490.ch007>
8. Blokker, P., & Thornhill, Ch. (Ed.). (2017). *Sociological Constitutionalism*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/9781316403808>
9. Ginsburg, T. (2020). *Beyond Window Dressing: Constitutions in Authoritarian Regimes. Modern Constitutions*. R.M. Smith, R.R. Beeman (Ed.). Philadelphia: University of Pennsylvania Press. doi: <https://doi.org/10.9783/9780812297256-007>
10. Milewicz, K. M. (2020). *Constitutionalizing World Politics: The Logic of Democratic Power and the Unintended Consequences of International Treaty Making*. Cambridge: Cambridge University Press. doi: <https://doi.org/10.1017/9781108891585>
11. Thornhill, Ch. (2021). *Transnational Constitutional Law: Chapter 6. The Oxford Handbook of Transnational Law*. Oxford: Oxford University Press. doi: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780197547410.013.6>
12. Galston, W. A. (2011). *Pluralist constitutionalism*. *Social Philosophy and Policy*, 28(1), 228-241. doi: <https://doi.org/10.1017/S0265052510000117>
13. Núñez Donald, C. (2020). *Legal Philosophy and Cosmopolitan Constitutionalism. Debates on Morality, Unity, and Power*. *The Age of Human Rights Journal*, 14, 77-107. doi: <https://doi.org/10.17561/tahrj.v14.5479>
14. Golia, A. Jr., & Teubner, G. (2021). *Societal Constitutionalism: Background, Theory, Debates*. *Vienna Journal on International Constitutional Law*, 15(4), 357-411. doi: <https://doi.org/10.1515/icl-2021-0023>
15. May, J. R. (Ed.). (2016). *Environmental Constitutionalism*. Cheltenham: Edward Elgar Publ. 1072 p.
16. Golia, A. Jr. (2022). *Redefining Digital Constitutionalism as Critique and Ideology: The Perspective of Societal Constitutionalism*. *The Digital Constitutionalist*. Retrieved from <http://digi-con.org/redefining-digitalconstitutionalism-as-critique-and-ideology-the-perspective-of-societal-constitutionalism>
17. Baymuratov, M.O., Kofman, B.Ya. (2022). *Militarnyy konstytutsionalizm: do pytannya pro formuvannya, rozuminnya i oformlennya fenomenolohiyi* [Military constitutionalism: to the question of the formation, understanding and design of phenomenology]. *Naukovi zapysky Instytutu zakonodavstva Verkhovnoyi Rady Ukrainy* [Scientific notes of the Institute of Legislation of the Verkhovna Rada of Ukraine], no. 3, pp. 6–18, no. 4, pp. 6–18.
18. Baymuratov, M.O., Kofman, B.Ya. (2021). *Mizhnarodne munitsypalne pravo yak haluz mizhnarodnoho publichnoho prava: do pytannya pro formuvannya haluzi* [International municipal law as a branch of international public law: to the question of the formation of the branch]. *Visnyk Universytetu imeni Alfreda Nobelya. Seriya: Pravo* [Bulletin of Alfred Nobel University. Series: Law], no. 2(3), pp. 7–31.
19. Kostenko, O. (2008). *“Naturalistychna” yurysprudentsiya i pravova reforma v Ukraini* [“Naturalistic” jurisprudence and legal reform in Ukraine]. *Visnyk Natsionalnoyi akademiyi prokuratury Ukrainy* [Bulletin of the National Academy of the Prosecutor's Office of Ukraine], no. 4, pp. 12-19. Available at: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Vnapu_2008_4_4

20. Daly, Erin (2015) *New Frontiers in Environmental Constitutionalism*. Cheltenham: Edward Elgar Publ. 332 p.
21. Kotzé, L.J. (2016) *Global environmental constitutionalism in the Anthropocene*. Cheltenham: Edward Elgar Publ. 378 p.
22. Antropotsen. Vikipediya. Vilna entsyklopediya. Available at: <https://uk.wikipedia.org/wiki/%D0%90%D0%BD%D1%82%D1%80%D0%BE%D0%BF%D0%BE%D1%86%D0%B5%D0%BD>
23. Podorozhna, T.S. (2016). *Pravovyi poriadok: teoretyko-metodolohichni zasady konstytutsionalizatsii* [Legal order: theoretical and methodological principles of constitutionalization]. Monograph. Kyiv, Yurinkom Inter Publ., 536 p.
24. Zhylyayev, I.B., Semenchenko, A.I. (2020). *Stratehiya yak instytut derzhavnoho planuvannya: otsinka stanu zakonodavchoho zabezpechennya* [Strategy as an institution of state planning: assessment of the state of legislative support]. *Derzhavne upravlinnya ta mistseve samovryaduvannya* [State administration and local self-government], no. 3 (46), pp. 76–88.
25. Garver G. *The rule of ecological law: The legal complement to de-growth economics. Sustainability*. Basel, 2013. Vol. 5, no. 1. P. 316-337.
26. Montreal Protocol on Substances that Deplete the Ozone Layer (1987). Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_215#Text
27. Constitution of the Republic of Ecuador (2008). Available at: <https://www.wipo.int/wipolex/ru/legislation/details/17138>
28. Bolívia (Plurinational State of)'s Constitution of 2009. Available at: chrome-extension://efaidnbnmnibpcjpcglclefindmkaj/https://www.constituteproject.org/constitution/Bolivia_2009.pdf
29. Den Zemli. Available at: <https://naurok.com.ua/prezentaciya-z-temi-den-zemli-237644.html>

Одержано 07.05.2023.